

ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ

Η ΣΤΗΛΗ ΜΟΥ

Έλαβα και δημοσιεύω την «Μπαλλάντα της μικρής αρραβωνιαστικιάς» του κ. Γ. Τσουνκαλά, τέτοιας «Δυρκενής λιτανείας» του κ. Παύλου Κριναίου (Μιχαηλίδου) και τις μεταφράσεις του κ. Γιωσήφ Ελιγιά. Ευχαριστώ.

Με «Τὸ δώρο τῆς ζωῆς», κ. Ε. Θεοφ., ἀλλὰ εἰς δρόμο — ἢ ὥρα ἢ καλὴ! ἀφοῦ ὁ καινούργιος εἶναι ὁ δρόμος τοῦ Θεοῦ. Μόνο λιγότερες λογικεύσεις κ' ἀναγωγές, παρακαλῶ. Ἀπὸ τῆς πνευματικῆς ἀσκήσεως κ' ἀκροβατικῆς ἀξίζει πιότερο τὸ πλῆσιμο τῆς ἀπ' αὐτοῦ στήριξης.

ΜΙΛΛΕ — Μάθημα πλεκτικής

μορφῆς — κ' αὐτὸ εἶναι τὸ ἔργο τοῦ ποιητοῦ ἢ διαλεκτικὴ μιά φορά δὲν εἶναι. Ἐπειτα δὲν μοῦ λές: γιατί τάχα ὁ πόθος κ' ἡ λαχτάρα γιὰ κατὰ τὸ ἄφθαστο, εἶναι ματαίαν κ' ἄχαση πληρωμὴ τῆς βαρυντικῆς δουλειᾶς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ δὲν εἶναι ἡ προεπιμένη ἀνοιχτὴ του κ' ἡ ἀνεπιμένη κλῆρα του; Ὁμοίως τοῦλάχιστον εἶναι κ' οἱ δύο οἱ ἀντιλήψεις, ὥστε νὰ μὴ δικαιολογῆται τόσος δογματισμός, μάλιστα ὅταν ἀποβαίνει καταστροφικὸς σ' ἕνα ποίημα. Ὅσο γιὰ τ' ἄλλα ποὺ ρωτᾷς: καὶ ναὶ καὶ ὄχι, κατὰ τὰς περιστάσεις. Πάντως ἐπιφυλάσσω σ' ἐμὲ τὸ δικαίωμα... (Μὰ τάχα ἐξηγήσει ἐπανειλημμένως ὅλ' αὐτά).

... Πόθε! — νεκρὸ μου χᾶδι — ἀπ' τὸν καιρὸ ποὺ σὲ θῆρῶ κρυφάλλινον σὸ χεῖρ σταλά — σταλά τὸ μνημα... Τώρα σὺ λείπει ὁ σταυρός. Κι αὐτὸν θὰ σοῦ τὸν στήσω μ' ὅλο ποὺ δὲν ἀπόμεινε μαρμαρῶς τὴν πηγὴν του...

Βέβαια οὐτ' ἐδῶ τελειώνει, οὔτε ἔτσι ἀρχίζει ὁ «Πόθος» σου, κ. Η. Φωτ. — μ' ἄλλους λόγους ἔχει τὰ πηγᾶδιά του. Ὅμως γιὰ πρωτόλειο νᾶσαι κ' εὐχαριστήμενος.

Εὐχαρίστως κάμνω, κ' ἀπ' τὴν θέσιν αὐτὴν τὴν ἀποκατάστασιν σὲ ὁρῶν τῆς ὑπογραφῆς σου κ. Κάκι Τωμαδάκι. Ὅσο γιὰ τῆς γνώμης σου, μάλιστα ἐκεῖνες ποὺ φανεροῦν τὰ ποιήματά σου, θὰ εἶχα, ὅπως ὁρᾷ ἐπωπευμένης, πολλὰς καὶ βασιλικὰς ἀντιρροήσεις: μὰ ὁ χῶ. ος δὲν μοῦ ἐπιδέχεται νὰ τίς ἀναπτύξω — μὲ λίγα, ἐλάχιστα λόγια, τί νὰ σοῦ πῶ; Πάντως οὐ δὲν πρόκειται περὶ «νοοτροπίας», ὅπως τὸ θέλεις, ἐμὲ δὲν μοῦ μένει ἀμφιβολία. Γιατὶ ὅμως ἐκπεριρᾶνεις τόσον ἐπιμονὰ τὸν Θεὸ σου; Ὡς ποτε αὐτὸ τὸ ἀντινομικόν, τὸ ἀνομιότονον, τὸ ἑτερογενές, καὶ σὺν χειρισμὸ τοῦ θέματος καὶ σὺν τυπικῇ ἐκφράσει, θὰ σὲ τραβᾷ; Νομίζω οὐ ἀρεκτὰ ἔμεινες. Τέλειωνε, λοιπόν, καὶ πέρα!

Πῶς νὰ φθάσουν, κ. Π. Φιλ., οἱ δυνάμεις σου γιὰ ἐμμετρητὴν μεταφράσει τοῦ Σενιέ, τὴν στιγμὴν ποὺ δὲν ἐλευθερὸς δημιουργίης σου, ὀκτώ - δέκα στίχων, διαβάς:

Σκοτάδι μαύρο, τυραννία μ' ἐστ' ἐν τῇ γῇ

Μὰ ἡ κακὴ μοῖρα ἔγραψε

Τὰ πάντα κατορθώνει

[Τ ἀπατηλὸ παιγνίδι]

Θὰ παιδεύτῃς, λοιπόν, πολὺν ἀκόμα, καὶ πάλι νὰ δοῦμε...

Τὰ δύο νεώτερα πεζά σου, κ. Δ. Ρεν, μὲ τὸν τίτλο: «Συνέντευξι» τὸ ἕνα, «Κι' ὅμως δὲν ἤμουν, Μαγδα, τόσο μόνος ὅπως τώρα» τὸ ἄλλο, δὲν προσοδεύουν, ἀντιῶς, τίποτε σὺν δημοσιεύσειν — ἴσως μάλιστα καὶ ν' ἀφαιροῦν. Φυσικώτατα δὲ, ἀφοῦ ἀναπαύσῃς τὸν ἑαυτὸ σου, κ' ἀφοῦ τέτοια ἐλευθερία, τὴν ἔχει ὁ μουσικός, μὰ δὲν τὴν ἔχει ὁ ποιητής... Ὁ Οὐάιλντ ὁ ὅσιος — μὰ τί θέλουμε κ' ἀναφέρουμε ἀντίθετη γνώμη, κ. Ν. Παπαγ.; Ἀν' ἔχετε, ἀλλάξτε τὴν, καὶ θὰ δῇτε ἀμέσως τὴν διαφορὰ. Τὰ πεζά σας: «Ρῦδα», «Ἀγάπη» «Dolore», «Ἐνα κουντάκι ξε-

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΠΟ ΠΑΝΤΟΥ

ΤΟ ΚΡΕΒΒΑΤΙ

Οἱ ἄνθρωποι μὲ φιλοξένησαν ὅσο μποροῦσαν καλύτερα: μοῦδωσαν τὴν πιὸ προσηλιακὴν κ' ἀερικὴν κἀμαρα, τὰ καθαρότερα μεταξοσέντονα καὶ τὰ νυφάτικα στρωσίδια, ὅπως συνηθίζεται στὴν ἐπαρχία καὶ τὰ χωριά. Ὑστερα ἀπὸ τὸν βραδυνὸν καφε' μ' ὀδηγήσανε στὴν κἀμαρα γιὰ ὕπνο: μοῦ ἄναψαν τὸ σπερματσέτο, καὶ μὲ καλονυχτήσανε.

Ἀν καὶ ὅλα τριγύρω ἦσαν πεντακάθαρα, καὶ παντοῦ μύριζεν ὁ ρουχισμὸς λεβάντα, καὶ τὰ κρεββατοστρώσια μοσκοβολοῦσαν ἀπ' τὴν μυρωδιὰ μπουγάδας: ἂν καὶ ἦμουν κατάκοπος καὶ τὰ μάτια μου μισόκλειναν χωρὶς νὰ θέλω, μόλα ταῦτα μιά ἀκατανίκητὴ ἀντιπάθεια μ' ἔκαμε νὰ μὴ θέλω νὰ ζυγίσω τὸ κρεβάτι. Ἐνὰ ἀπὸ κείνα τὰ παλὰ σιδερένια συνηθισμένα κρεβάτια, ποὺ πουλοῦσαν τὰ κρεββατάδικα τῆς Ἀθήνας, μιά φορά.

Ξαπλώθηκα σὲ μιά πολυθρόνα ντυμένος, καὶ χωρὶς νὰ τὸ νιώσω βρέθηκα σὲ λίγο σὲ μιά κατάσταση ποὺ οὔτε κοιμισμένος οὔτε ξυπνός ὀλότελα εἶναι κανείς. Τὰ μάτια μου μισοκλειστά εἶχαν κερφωθῇ στὰ σίδηρα τοῦ κεφαλιοῦ τοῦ σιδερένιου κρεβατιοῦ, ποὺ στὴ μέση του μέσα σ' ἕνα ὀλοστρόγγυλο ὀλόγιομο σιδερένιο μενταγιόν, ἦταν ζωγραφισμένος ἕνας ἄγγελος, μ' ἀνοιχτά τὰ δύο φτεράκια. Τί μανία εἶχαν οἱ παλαιοὶ νὰ ζωγραφίσουν ἄγγελους στὰ κρεβάτια, ἀπάνω ἀπ' τὸ κεφάλι τους; σὲ μέρος ἀκριβῶς ποὺ ὁ διάβολος παίζει τὸ μεγαλύτερο ρόλο;

Καθὼς τὸν κύτταξα λοιπόν, αὐτὸς σιγὰ - σιγὰ

λαλίζονται στὰ μικρὰ κορμάκια. Ἡ πρώτη τοὺς δουλειὰ εἶναι νὰ κλάψουν. Μὰ εἶναι πιά ἀργά: τὴν ἔχουνε πάθει. Μοῦ λένε νὰ τίς φυλάξω καὶ νὰ τοὺς δείξω τὸ δρόμο. Ὡς ἐκεῖ ποὺ βλέπω κ' ἐγὼ τοὺς δείχνω. Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα θολούρα, καὶ καταιγιά καὶ πάχη. Μῆτε ἐγὼ δὲν ξεχωρίζω τίποτα. Μικροῦλῃδες, πρὶν πέσουν νὰ κοιμηθῶν, κάνουν τὴν προσευχὴν τοῦ ψηλά, κατεβάζουν ὕστερα τὰ μάτια καὶ κοιτᾷσιν καὶ μένα. Ὅταν μεγάλωναν μ' ἔβλεπαν ἀδιάφορα. Τελευταῖα ξαπλώνονταν πάλαι γιὰ καλὰ, καὶ τότε, πότε - πότε στρέφαν τὰ θολωμένα μάτια τοὺς καὶ κατὰ μοῦ ζητοῦσαν. Πῶς τίς γνώριζα τίς ψυχούλες ὅταν φυλακίστηκαν γιὰ πρώτη φορά, καὶ σὲ τί χάλια τίς ἔβλεπα τώρα μαραμένες, πικραμένες, ἀνήσυχες καὶ μὲ ρωτοῦσαν. Ποῦ πάνε; Ἐξέρω κ' ἐγὼ ποῦ πάνε; Κατέβηκαν καμμιὰ τριανταριά κ' ἔφυγαν ὡς τὰ τώρα ἄλλες τόσες. Ἄλλες κἀθησαν λιγότερο, ἄλλες περισσότερο στὴ φυλακή. Ἐνὰ ξέρω μονάχα: ὅτι μπαίνουν μέσα σὲ κλουβὶ ἐλεύθερα πουλάκια, καὶ ὅμως καμμιὰ δὲ θέλει πιά νὰ βγῇ. Ἀκουσέ με: δὲ γίνεται πιὸ ἀστεῖο πρᾶμα ἀπ' αὐτὸ ποὺ βλέπω κἀθε φορά ποὺ τινάζοντας τὰ φτερά μου τίς προσκαλῶ νὰ ξαναγυρίσουν πάλι ἐκεῖ ψηλά. Κι' ὅλες εἶναι πιὸ βαρεῖες. Κι' ὅλες ἔχουν ξεχάσει πῶς πετοῦν. Βλέπω καὶ παθαίνω ὡς νὰ τίς κάνω νὰ κουνήσουν τὰ μουνδιασμένα φτερά τους. Πιὸ εὐκόλα φεύγουν ἐκεῖνες ποὺ δὲν προκάνουν νὰ μείνουν σὲ κλουβὶ παρὰ λιγάκι. Ὡ! αὐτὲς πετοῦν τόσο ὁμορφα ποὺ τὸ ταξίδι μαζί τους γίνεται εὐχάριστο γιὰ μένα. Δὲν τὰ χάνουν: ἔξερουν τὸ δρόμο καὶ τραβᾷν ὁλοῖσα πάλι γιὰ τὸν καλὸ Θεοῦλη.

Καὶ λέγοντας αὐτά, ὁ ροδομάγουλος καὶ γολανομάτης, χτυποῦσε πιὸ γλήγορα καὶ πιὸ δυνατὰ τὰ φτερά του, καὶ μεγάλωνε, μεγάλωνε ὡς ποὺ ἐπίασε ὁλοκαίριο τὸ ἀπάνω μέρος τοῦ κρεβατιοῦ: σόπασε γιὰ μιά στιγμὴ κ' ὕστερα ξανάρχισε πάλι μὲ φωνὴν δυνατὴν ποὺ βοῦτξε: στ' αὐτιά μου σὰ σάλπιγγα στριγγή.

Ἐγὼ τοὺς πέρνω τοῦ ἀνθρώπου προσεχτικὰ, ἀνάλαφρα καὶ ταξιδεύουμε ὥραϊα μέσα στὸν αἰθέρα, καὶ πᾶμε - πᾶμε... μὴ μὲ ρωτᾷς ὅμως ποῦ θὰ πᾶμε. Τοὺς κάνω καὶ ξεχνοῦν σιγὰ - σιγὰ ὅλα ὅσα ἔξερουν αὐτοῦ κάτω στὸν κόσμον ποὺ δὲ θὰ τὸ ξαναἰδοῦν ποτὲ πιά! ἀκούς; ποτὲ πιά! Τὸ τί τραβᾷ γιὰ νὰ τοὺς κάνω νὰ τὸν ξεχάσουν δὲ λέγεται: τὴν τραβᾷ τὴν τραβᾷ αὐτὴ τὴν ψυχὴ, ποὺ καμμιὰ φορά μὲνει κομμάτια στόχ' ἐρία μου! Καὶ τώρα ἂν εἶσαι κουρασμένος, βαρυστιμμένος, κ' ἀποκαμωμένος, ἔλα πέσε ἐδῶ κάτω ἀπὸ τὰ φτερά μου στ' ὁμορφο καὶ καταπλάστρικο αὐτὸ κρεβάτι ποὺ μοσχομυρίζει. Θὰ ξαπλωθῇς καὶ σιγὰ - σιγὰ θὰ ξεποστᾷς, θὰ κοιμηθῇς, θὰ ξεχάσῃς... Μὰ εἶναι τόσο γλυκὰ καὶ τόσο ὥραϊα ποὺ δὲ θὰ καταλάβῃς τίποτα...

Τὸν τοῖχο καὶ χτυποῦσαν μὲ κράτο τόσο δυνατὰ, ποὺ μ' ἔκαναν καὶ πετάχτηκα ἀπάνω φωνάζοντας: δὲ νὰ τὰ.

Δὲ θέλω ἄγγελέ μου, δὲ θέλω!... Ἐπειτα τριβόντας τὰ πόδια μου καλὰ εἶδα τίς δύο κουρτίνες καὶ τὰ παραθυρόφυλλα ἀνοιγμένα ἀπ' τὸ δυνατόν ἀέρα τὸν βουνοῖο, νὰ κουνιῶνται τὸ κερί: ἔχε σβῆσει, κ' ἕνα ἀδύνατο φῶς καντηλιοῦ φώτιζε τὸ μικρὸ ἄγγελο τοῦ κρεβατιοῦ ποὺ μὲ κοιτάζε σιωπηλὰ. Ἀρπάζα τὴν μιά καντιόφλα, καὶ τὴν σφεντόνισα κατὰ πάνω τοῦ.

— Πήγαινε σὸ... Διάβολο!

ΜΙΛΛΕ — Τὸ λουτρό τῆς χωριατοπούλας.

ἄρχισε νὰ μὲ βλέπῃ μὲ τὰ καταγάλανα μάτια του καὶ μὲ τὰ ρόδινα παχουλά μάγουλα ποὺ εἶχαν ξεβάψει λίγο ἀπ' τὴν πολυκαίρια. Γάλλι - ἀγάλλι τὰ κόκκινα χεῖλια του σάλεψαν: ἀνοιγόκλεισε τὸ μικρὸ στόμα, καὶ μοῦ φάνηκε πῶς ἄρχισε νὰ μιλή.

— Μὲ βλέπεις ἔμένα; Κύτταξέ με καλά. Εἶμαι ὁ ἄγγελος αὐτοῦ τοῦ κρεβατιοῦ. Μ' ἔβαλαν ἐδῶ γιὰ νὰ προσδέχομαι καὶ νὰ παραλαβαίνω ὅσους ἔρχονται στὸν κόσμον. Εἶδα καμμιὰ τριανταριά καὶ σὲ κάθε ἔρχομό, τινάζα τὰ φτεροῦνιά μου ἀπὸ πάνω τους: εἶδα ν' ἀνοίγουν τὰ ματάκια τους καὶ νὰ βγάξουν τὴν πρώτη φωνούλα. Κάτι ξέρω ἀπὸ ψυχῆς. Ἀπὸ πάνω ψηλά κατεβαίνουν ἐλεύθερες καθὼς πετοῦν κ' ἀμέριμνες, κ' ἔρχονται καὶ φυ-

χασμένο», «Finale», «Παθητικόν», καὶ τὰ ἔμμετρα: «Τραγοῦδία σὲ σένα», «Μακρινὸν» καὶ «Τὰ περασμένα δειλινὰ» — ὅλα τόσο συμπαθητικὰ, κ' ὅμως τόσο ἔπνισα... Ἀκούστε με: δάσκαλον ποὺ σὰς προδίδει, σταυρώστε τον γιὰ νὰ σωθῇτε! ἂν φαντάζεσθε οὐ μπορεῖτε νὰ προχωρήτε μ' αἰσθηματικὰς προσηλώσεις καὶ χωρὶς μεγάλες ἀρνήσεις...

Στοὺς κ. κ. Δ. Ἀντ., Χ. Ἀθ., Α. Ἀῤ., Ι. Β., Γ. Ἡρ., Γ. Ὁσμ., Σ. Ἰδλ., Ε. Καλ., Χ. Κασ., Σ. Κερ., Κς - Κς., Ι. Μαθ., Κ. Μαντζ., Α. Μαν., Π. Μιχ., Σ. Παπ., Ε. Παπ., Ν. Πατ., Β. Πυλ., Ο. Κ. Ρ., Σ. Συμ., καὶ Κ. Τωμ., δ' ἀπαντήσω σὲ ἐρχόμενον. Ἀς συγχωρήσουν τὴν κάποια καθυστέρησι, ὀφειλομένην σὲ ἐπιμονὴν ἀδιαδοῖα.

Ο ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΗΣ

ΜΙΛΛΕ — Ἡ καθαρίστρια
Ἀρπάζα τὴν μιά καντιόφλα, καὶ τὴν σφεντόνισα κατὰ πάνω τοῦ.

ΛΑΥΡΑΣ

Κ.Δ. Καραβίδα: «Δωρικὸν Ἀσμαν
μετὰ προλόγου, εἰσαγωγικῆς ἀναλύσεως
καὶ σημειώσεων—ἀναπτύξεις ἀπὸ τὴν
«Κοινότητα», Ἐκδ. Ἑταιρ. «Ἀθηνά»,
σελ. 62, τιμ. 80. 15.

I. Φ. ΜΙΛΛΕ, Ο ΖΩΓΡΑΦΟΣ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΓΗΣ

Πολλοί ζωγράφοι, και ιδίως οι Φλαμανδοί, έξωγράφισαν τόν χωρικό. Μας παρουσίασαν την ειδυλλιακήν όψιν της χωριάτικης ζωής, τας διασκεδάσεις των, τούς χορούς των, τὰ φαγοπότια των και κάποτε τας εριδίας των. Κανείς όμως ζωγράφος δεν μας παρουσίασε την πραγματικήν όψιν της αγροτικής έποποιίας όπως ο Ιωάννης Φρανσουά Μιλλέ, ο χωρικός από γεννήσεως μέχρι θανάτου.

Ο χωρικός του Μιλλέ είναι γέννημα σκέψεως βαθείας και επιγνώσεως ψυχολογικής του εργαζομένου την γάν μητέρα, του τρεφομένου από αυτήν και άναπνομένου, μετά τόν μόχθον και τόν κάματον της ζωής, εις τὰ στοργικά σπλάγγνα της, τόν αιώνιον ύπνον.

«Χωρικός έγεννήθηκα και χωρικός θα πεθάνω», έγραφεν ο Μιλλέ άπ' τὸ χωριουδάκι Μπαρμπιζόν, εις τὰς παρυφάς του δάσους του Φονταινεμπλώ, εργαζόμενος ως ζωγράφος και ως καλλιεργητής με τὸ άροτρον, την σκαπάνην και τὸ δρέπανον.

Υἱός χωρικών άπλοϊκῶν της Γκερεβίλ παρά την Μάγχην, την παιδικήν του ηλικίαν διήλθεν εις στενήν συνάφειαν με την γήν, σκάπτων, σπείρων, θερίζων, ύλοτομών και, πρὸ παντός, βόσκων πρόβατα εις τὰ έρημα άλίπεδα της Μάγχης.

Όταν έδειξεν ότι έχει κλίση πρὸς την ζωγραφικήν, ο πατέρας του, αν και άπλους χωρικός, δεν έδίστασε νὰ τὸν άποστείλῃ εις τὸ Χερβούργον κατὰ τὸ 1836, δεκαεξαετή, (διότι έγεννήθη τῷ 1815), διὰ νὰ σπουδάσῃ εις κάποιον εντόπιον ζωγράφον.

Ο διδάσκαλός του, διαβλέπων τὸ τάλαντον του μαθητοῦ, τὸν συνεβούλευσε νὰ μεταβῇ εις τὸ Παρίσι όπου θὰ ήδύνατο νὰ άναδειχθῇ. Καί ο Μιλλέ εγκαθίσταται εις μίαν πτωχικήν συνοικίαν παρά την Νότε Ντάμ, σπουδάζει, και, διὰ νὰ ζῇ, ζωγραφίζει τὰ πορτραίτα τῶν πτωχῶν και μικρεμπορῶν γειτόνων του, τῶν θυρωρῶν και μεταπωλητῶν.

Παρά τὰς πρώτας επιτυχίας του, (διότι έγένητο δεκτὸς εις τὸ Σαλόν), ζῇ ζῶην άθλίαν, πτωχικήν και, άπονοητευμένος, φεύγει διὰ την Χάβρην και τὸ Κρουσὺ άναζητῶν τύχην.

Εκεῖ νυμφεύεται μίαν πτωχήν μαθήτριάν του και μετ' ολίγον επιστρέφει εις τὸ Παρίσι, αλλά ή τύχη τοῦ έφάνη δυσμενής και πάλιν. Άσθενεί ή άγαπημένη του σύζυγος και μετά τριῶν ετῶν ζῶν άποθνήσκει· ο Μιλλέ φεύγει πάλιν διὰ τὸ Κρουσὺ.

Αλλά και εκεί ή ζωή δεν εἶνε καλύτερα. Νυμφεύεται και πάλιν και επανέρχεται εις τὸ Παρίσι διὰ νὰ άρχίσῃ νέαν.

Η κριτική του δείχνεται άδυσώπητος ὅσον και ή τύχη. Τὸ Σαλὸν τὸν άποκρῶνει και μετά την επανάστασιν τοῦ 1848 φεύγει διὰ τὸ Μπαρμπιζόν όπου μία σχολή ζωγράφων επαναφέρει την γαλλικὴν τέχνην εις την φύσιν και μᾶς δίδει τὸν Κορρώ, τὸν Ρουσώ, την Ρέζα Μποναίρ, τὸν Τρογυέν.

Εκεῖ εὐρίσκει και τὸν Ρουσώ, τὸν τοπιόγραφον — φίλον άγαπητόν· ζῇ γειτονικά του και σημερον άκόμη εἶναι πλησίον του, διότι οἱ τάφοι τῶν δύο εἶναι πλησίον ο ἑνας τοῦ άλλου εις τὸ μικρὸν νεκροταφεῖον τοῦ Μπαρμπιζόν, τοῦ περιφήμου έρημητηρίου τῶν ζωγράφων.

Ο Μιλλέ, εις τὸ Μπαρμπιζόν, ανέπτυξε την άτομικότητά του. Ο τύπος τοῦ χωρικοῦ εκεί έδημιουργήθη. Ένα ζῶν δυνατό με την μελαψιά επιδερμίδα, την ήλιοκαμένην και πο-

Ο χωρικός με τὸ τσαπί

Ο Έσπερινός. Τὸ δημοτικότερον τῶν έργων τοῦ Μιλλέ
[Σύλλογὴ Σωσάρ, κληροδοτηθεῖσα εις τὸ Μουσείον τοῦ Λούβρου]

Αἱ σταχυολογοῦσαι

[Μουσείον τοῦ Λούβρου]

τισμένην από την βροχήν, με τὸν βραχὺν και ισχυρὸν ὡσαν ταύρου τράχηλον, με τὰ γερά χέρια, τὰ σταθερά πόδια, σὰν νὰ εἶνε καρφωμένα εις την γήν και νὰ αποτελῇ ένα με αυτήν, με τὰ ενδύματα τὰ χονδρουφασμένα χρώματος άκαθορίστου από την λάσπην και την χοῆσιν. Στοιζείται επάνω εις την δικέλλα του ή οδηγεί με ασφαλῆ χεῖρα τὸ άροτρον ή όνειροπολεῖ εις την σιγὴν της έρημιάς, ποιμένων τὰ πρόβατά του, ή προσεύχεται εις τὸ άκουσμα τῶν μακρυνῶν κωδῶνων τοῦ χωρίου του, ποὺ σημαίνουν τὸν Έσπερινόν.

Τὰ έργα τοῦ Μιλλέ εἶνε ένα δυνατό σάλπισμα άγνῶς σοσιαλιστικόν. Πολλοὶ κριτικοὶ βλέπουν εις τὰ έργα του μίαν θεατρικὴν σκηνοθεσίαν, μίαν θωπεσίαν πρὸς την λαϊκήν αντίληψιν. Αλλά τί πταίει ο Μιλλέ αν τὰ έργα του έγιναν δημοτικά, ὥστε νὰ συναντᾷ κανεὶς τὸσον συχνὰ αντίτυπα φωτοτυπικά και λιθογραφικά τῶν έργων του αὐτῶν;

Κάποτε τὸ χρώμά του ἴσως εἶνε πλέον χτυπητὸ από τὸ φυσικόν, αλλά ἂς μὴ λησμονώμεν ὅτι ο Μιλλέ δεν μᾶς παρουσιάζει ὅ,τι βλέπει άπλῶς. Η ψυχὴ του μεταβάλλει τὰ γύρω του· τὸ μεγάλο και μυστηριώδες θέαμα της φύσεως περνᾷ από ένα φακὸν φιλοσοφικόν και ψυχολογικόν και άφήνει, ή μάλλον μεγαθύνει, ὅ,τι σκέπτεται ο ζωγράφος.

Εἰς τούς άπαλούς τόνους τοῦ λυκόφωτος, τὸ ζεῦγος τῶν χωρικών, εις τὸ άκουσμα τῶν κωδῶνων τοῦ Έσπερινοῦ, καταλαμβάνεται από την ένστικτον συγκίνησιν ποὺ γεννᾷ ή μελωδία τῶν κωδῶνων εις την σιγὴν τῶν άγρῶν. Εἰς τὸν άπλοϊκὸν άνθρωπον γεννᾷ τὸσας σκέψεις και άναμνήσεις. Εἰς τούς ήχους τῶν ένθυμειῶν την τελετήν τῶν γάμων του, τὸν θῆνον τῶν νεκρῶν γεννητῶρων και ὅτι κάποτε θὰ ήγήσῃ πένθιμος ο κῶδων τοῦ χωρίου ὅταν θὰ άναπανθῇ από τὸν πανήμεριον κόπον.

Έξωγράφειν από μνήμης. Παρατηρεῖ επί πολὺ ὅ,τι ήθελε νὰ ζωγραφίσῃ· κάποτε φευγαλέον σχεδίασμα τὸν έβροθεῖ νὰ χαράξῃ εις την μνήμην του ὅ,τι ήθελε και κατόπιν έξετελεῖ με περίσκεπην ὅ,τι έβλεπε με τὰ μάτια της ψυχῆς του.

Η αγροτική ζωή, ή ὁποία ήτο και ιδιική του, εὔρε τὸν υμνωδόν της. Έως τὰ τέλη της ζωῆς του, δυστυχῆς, παραγωγισμένος, άναγκαζόμενος νὰ πωλῇ αντί ολίγων εκατοντάδων φράγκων πίνακας, οἱ ὁποῖοι ολίγον κατόπιν έπωλήθησαν εκατοντάδας χιλιάδων και κάποτε εκατομμύριον, εἰργάζετο την γήν ως χωρικός σπείρων και θερίζων.

Ο Μιλλέ με δύο λέξεις εἶνε ο ζωγράφος τοῦ άγρότου και της γῆς. Τὸν ρεαλισμόν του έκρυπτε ὑπὸ ένα συγκινητικόν ένδυμα ευαισθησίας και ποιήσεως. Τὰ περιγράμματα εἶνε εκφραστικά. Εργάζεται ολίγον σκληρά, βαρεῖα και κάποτε κουραστικά, αλλά εἶνε συγχρότως μὲ άβρότης εις την άπόδοσιν τῶν εναλλαγῶν της άτμοσφαιρας και τοῦ έσπερινοῦ φωτός.

Αν εἶνε δύσκολον νὰ αναζητῇ κανεὶς μεγαλοφυΐαν εις τὰ έργα τοῦ Μιλλέ, δεν δύναται ὅμως, ὅσο δύσκολον και αν εἶνε, νὰ μὴ άναγνωρίσῃ ὅτι απέδανε με δύναμιν τὸν σύνδεσμον τοῦ χωρικοῦ πρὸς την γήν, τὸς άγῶνας και τούς μόχθους του εις την σωτην τῶν άγρῶν και της νικτὸς, την προσήλωσην του εις την ταπεινὴν καλύβαν όπου μία μητέρα σκεπτική εἶνε γυρμένη εις τὸ λίκνον τοῦ βρέφους — συνεχιστοῦ της δύσκολης βαρεῖας ζωῆς τοῦ χωρικοῦ.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ